

LEENA-MAIJA ROSSI

Intersektionaalisuus

– kun sukupuoli ei riitä

Keskikesällä 2020 tapahtui jotain merkillistä: Suomi havahtui hetkeksi keskustelemaan akateemisesta käsitteestä¹. Tai ehkä voisi puhua pikemminkin käsitteen vastustamisesta kuin keskustelusta. Kipinäna toimi se, että ministeri Maria Ohisalo käytti Twitterissä sanaparia *intersektionaalinen feminismi* luonnehtiessaan Marinin hallituksen uutta tasa-arvo-ohjelmaa.

Sosiaalisessa mediassa, lehtien kommenttiosastoissa ja yleisönosastokeskustelussa arvioitiin, että intersektionaalisuus-sana on vaikea ja poissulkeva. Joidenkin kommentoijien mielestä se oli suoranainen ”sanahirviö”. Itse jäin pohtimaan olisiko intersektionaalisuus yksinään, ilman feminismiin liittämistä, herättänyt ministerin twiitauksesta vastaavia intohimoja. Harvoin, jos koskaan, kuullaan kyseenalaistettavan samalla tapaa vaikkapa ministerien käyttämää talouteen liittyvää terminologiaa, joka sekin vilisee lainasanoja.

Intersektionaalisuus siis kuitenkin kuumensi kansalaisten tunteita ”hankaluudellaan”. Termin merkitystä toki avattiin heti hallitusohjelmatekstin alkupuolella (jos joku jaksoi hakea tekstin netistä käsiinsä). Siellä todettiin, että intersektionaalisuus tarkoittaa ”tarkastelutapaa, jossa monien tekijöiden, sukupuolen ohella, esimerkiksi sosioekonomisen taustan, asuinpaikan, alkuperän, perhetaustan, koulutuksen, iän, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun katsotaan vaikuttavan samanaikaisesti yksilön asemoitumiseen yhteiskunnassa”.² Hiukan kapulakielistä, kyllä. Kirjoittaessamme kollegani Kristiina Brunilan kanssa kesäpuhdeyönä pientä intersektionaalisuuteen liittyvää käsitteiselvitystä *Helsingin Sanomien* Vieraskynään koetimme tiivistää asiaa seuraavasti: ”Toisin sanoen yksilöllä on erilaisia kulttuurisia ja yhteiskunnallisia kiinnikkeitä, jotka säätelevät ja mahdollistavat yksilön toimintaa.”³

Vielä yksinkertaisemmin olen lukemattomissa opeustilanteissa todennut: intersektionaalisuutta tarvitaan,

koska sukupuoli ei riitä. Se ei riitä yksinään selittämään moniperustaista syrjintää. Se ei riitä selittämään miksi identiteettimme muodostuvat sellaisiksi kuin muodostuvat, tai miksi ihmisiä kohdellaan yhteiskunnassa eri tavoin. Jos oletetaan, että olen nainen, ei naiseus vielä tarkoita, että keskiluokkaisena valkoisena suomalaisena tutkijana jakaisin yhteiskunnallista ja kulttuurista asemaa tai kokemuksia sen kummemmin varakkaan valkoisen yhdysvaltalaisen naisjohtajan kuin köyhän itäeurooppalaisen romaninaisen kanssa. Nuoren mustan muslimimiehen asema suomalaisessa yhteiskunnassa on kovin toisenlainen kuin iäkkään tapaluterilaisen suomenruotsalaisen miehen. Uskonto ja uskonnottomuus, lisääntyminen ja lisääntymättömyys, erilaiset seksuaalisuudet, vammattomuus ja vammaisuus, nuoruus ja ikäänntyminen, jopa alueellisten kulttuurien erot – kaikki nämä kietoutuvat sukupuolen kanssa yhteen ja toisiinsa ja muotoilevat toisiaan. Nämä kietoumat ja risteymät taas vaikuttavat siihen, miten meitä missäkin yhteiskunnassa rakenteellisesti asemoidaan. Esimerkiksi tämä on intersektionaalisuutta.

On totta, että intersektionaalisuus on lainasana, eikä sille ole nasevaa suomenkielistä synonyymiä. Ilmiöstä kiinnostuneet tutkijat ovat kyllä yrittäneet suomentaa käsitettä. On puhuttu toisiaan leikkaavista eroista, eron akseleista, risteävistä eroista, toisiaan muotoilevista eroista... Yhteen sanaan käsitettä ei ole saatu pusserrrettua. Vielä. Edellä avatut merkityksetkin saattavat monen mielestä kuulostaa mutkikkailta. Intersektionaalisuuden periaate on kuitenkin tavallaan yksinkertainen: se auttaa tunnistamaan sitä, miten monet eri-

laiset tekijät muotoilevat sekä yksilöitä että rakenteita. Se on hyödyllinen väline identiteetteihin perustuvan luokittelun analyysissä ja auttaa näkemään, kuinka yhteiskunnalliset rakenteet toimivat erilaisten erontekojen varassa. Intersektionaalisuuden avulla saadaan esiin syrjinnän mekanismeja sekä tehdään näkyväksi sitä, kuinka etuoikeudet ja eriarvoisuudet yhteiskunnallisesti muodostuvat.

Juuret mustassa feminismissä

Olin itse asiassa kesän keskustelun kuohunnan keskellä iloinen siitä, että ministeri Ohisalo muisti huomioida intersektionaalisuuden yhtymäkohdan feminismiin, vaikka hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa (melkein yhtä vaikea sana kuin intersektionaalisuus, vai mitä?) ei feminismiä itse asiassa mainita sanallakaan. Intersektionaalisuuden juuret ovat kuitenkin syvällä feministisessä keskustelussa ja politiikassa, ja siksi feminismiin liittäminen intersektionaalisuuteen siitä keskusteltaessa on olennaista. Muistutettakoon siis tässäkin yhteydessä, että käsitettä alkoi käyttää tutkimuksellisesti 1980-luvun lopulla yhdysvaltalainen musta feministioikeustieteilijä Kimberlé Crenshaw.

Hän pohti erään tietyn oikeustapauksen kohdalla sitä, kuinka oikeusjärjestelmä ei kyennyt tunnistamaan mustiin naisiin kohdistuvaa työpaikkasyrjintää *sekä* sukupuoleen *että* rodullistamiseen liittyväksi. Crenshaw käytti naisten kohtaamasta tilanteesta tienristeyksen (*intersection*) kielikuvaa: risteyksessä törmäsivät naiseus ja mustuus. Jo aiemmin mustat feministit ja aktivistit olivat puhuneet samasta asiasta hiukan eri termein. Orjuuden vastustaja Sojourner Truth (1797–1883) otti tavallaan intersektionaalisuuden lähtökohdan kuuluisassa valkoisille naisasianaisille pitämässään ”Ain’t I a Woman” -puheessa (1851) kysyessään nähtiinkö hänet vain mustana, ei naisena. 1970-luvun lesboaktivistiryhmä Combahee River Collective puolestaan lisäsi rodun ja sukupuolen yhtälöön feministejä tuolloin vahvasti jakaneen seksuaalisuuden kysymyksen⁴.

Intersektionaalisuus tarkoittaa siis syrjintäkysymystä laajemminkin sitä, että kukaan meistä ei representoi, edusta tai esitä, pelkästään sukupuoltaan. Ja samaan tapaan kuin pelkkä sukupuoli ei riitä selittämään sen kummemmin minuutemme muotoutumista kuin sitä, miten meitä kohdellaan yhteiskunnan jäseninä, eivät mitkään muut tekijät, kuten ”rotu”, luokka, ikä, uskonto tai terveys yksittäisinä sitä tee. Juuri tämän vuoksi jyrkästi kategorisoiva stereotyyppinen ajattelu on ongelmallista. Ihmisolentoina olemme monimutkaisia ja tuotamme monimutkaisia rakenteita, jotka asettelevat meitä erilaisiin paikkoihin suhteessa valtaan ja hierarkioihin. Patricia Hill Collins ja Sirma Bilge ovatkin kiteyttäneet, että intersektionaalisuus on väline elämän kompleksisuuden ymmärtämiseksi⁵.

On tärkeää huomioida myös se, että intersektionaalisen lähestymistavan esiin ottamat erot eivät ole, tai

niiden ei pitäisi olla, oletuksia mistään yksilön sisäsyn-tyisistä ominaisuuksista. Erot ovat aina määrittelyn, jopa määrittelykamppailujen eli politiikan tulosta. Intersektionaalisen feministisen analyysin ei myöskään pitäisi pönkittää vastakkainasetteluita eikä olemuksellistaa tai stereotypistää mitään ryhmiä. Pikemminkin tulisi pyrkiä tekemään näkyväksi stereotyyppioita luovia asetelmia ja purkaa niitä sekä keskustella erilaisten kategorisointien mielekkyydestä ylipäätään.

Kuten Johanna Kantola on osuvasti todennut, intersektionaalisuutta *sinällään* on vaikea vastustaa, koska sen idea vain kiteyttää yhteiskunnassa olemassaolevan asian⁶. Käsitettä herättiin myös vastustamaan kotimaisissa keskusteluissa hiukan jälkijättöisesti. Vuonna 2017 rekisteröity Feministinen puolue rakensi oman ohjelmansa jo pitkälti intersektionaalisuuden ympärille ja sen edustajat toivat aihetta esiin useissa lehtihaastatteluisissa⁷, mutta varsinaisen vastustusmyrskyn intersektionaalisuus herätti vasta esiintyessään – yhdessä feminismin kanssa – hallituksen ministerin twiitissä.

Vastustamisen ja vieroksumisen sijaan kannustankin vain kotouttamaan intersektionaalisuutta edelleen. Suomen kieleen ja yleiskieliseen käyttöön on omaksuttu lainasanoja ennenkin. Ja ehkä juuri sanan hiertävä ”hiviömyisyys” kertoo siitä, että se todella *tekee* jotain. Niin kuin hyödyllisen kriittisen käsitteen kuuluukin.

Viitteet

- 1 Keskustelua perattiin tuoreeltaan myös *niin & näin*issä, ks. Halttunen-Riikonen 2020, 132.
- 2 Ks. *Suomi tasa-arvon kärkimaaksi* 2020.
- 3 Brunila & Rossi 2020.
- 4 Combahee River Collective 1983.
- 5 Collins & Bilge 2016.
- 6 Kivelä toim. 2021.
- 7 Ilmonen & Rossi 2019.

Kirjallisuus

- Brunila, Kristiina & Rossi, Leena-Maija Intersektionaalisuus tunnistaa moninaisuuden. Vieraskynä, *Helsingin Sanomat* 3.7.2020. Verkossa: www.hs.fi/mielipide/art-2000006559796.html
- Collins, Patricia Hill & Bilge, Sirma *Intersectionality*. Polity Press, Cambridge & Malden, MA 2016.
- Combahee River Collective, The Combahee River Collective Statement (1977). Teoksessa Smith, Barbara (toim.), *Home Girls, A Black Feminist Anthology*. Kitchen Table: Women of Color Press, New York 1983.
- Halttunen-Riikonen, Elina, Sanojen risteyksissä. *niin & näin* 3/2020, 132.
- Ilmonen, Kaisa & Rossi, Leena-Maija, Intersectionalizing the Homogenous Commonplace: Finnish Feminist Party and the Diversification of the Story of Nordic Social Coherence. Teoksessa Kuortti, Joel ym. (toim.), *Thinking with the Familiar in Contemporary Culture 'Out of the Ordinary'*. Brill, Leiden, 2019, 54–74. doi. [org/10.1163/9789004406742_005](https://doi.org/10.1163/9789004406742_005)
- Kivelä, Satu (toim.), Tiedefestari: Havaintoja ihmisestä. Intersektionaalisuudella on selitysvoimaa, Yle radio 1, 18.1.2021. Verkossa: arena.yle.fi/audio/1-50718353
- Suomi tasa-arvon kärkimaaksi. Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020—23*. Verkossa: julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162588